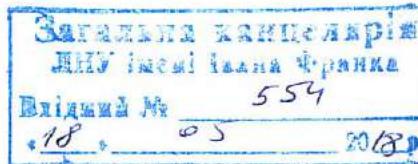

**Відгук
офіційного опонента
на дисертацію Загороднюк Оксани Андріївни
«Мовчання як вираження онтологічного стану особистості
(українська поезія другої половини ХХ століття)»,
поданої на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук
(доктора філософії) за спеціальністю 10.01.06, теорія літератури**

Дисертація Оксани Загороднюк, на мою думку, є непересічним фактом у нашому літературознавстві, який заслуговує на щонайпильнішу увагу. І не лише тому, що це перша ґрунтовна наукова розвідка, сфокусована на творчості поета Грицька Чубая, виконана у місті, яке стало його домом; і не тому, що ця робота тематично продовжує і доповнює дослідження Остапа Сливинського «Феномен мовчання в художньому тексті (на матеріалі болгарської прози 60–90-х рр. ХХ ст.)», також виконане у Львівському університеті й захищене 2007 року, а передовсім тому, що в ній дослідниця торкається глибинної проблематики, яка має довгу історію, співмірну, без перебільшення, з історією людської культури й самого людства. Хоч у темі й вказано хронологічно невеликий проміжок у півстоліття, проте задекларований онтологічний погляд відкриває перспективу в доісторичний час. Адже йдеться про тему мовчання – таку ж давню як і сама мова. Це одна з, так би мовити, «великих», підставових тем, які є водночас складними та принципово невичерпними. Тому кожна довершена дослідницька спроба на цій ниві свідчить не лише про наївну (в найкращому значенні цього слова) допитливість ума але й про відвагу дослідника.

Втім, у випадку наукової роботи, передовсім важить уміння сфокусувати тему, поставити завдання і знайти відповідні методи-ключі. У цьому плані дисертація Оксани Загороднюк є прикладом вдалого балансу. Онтологічна проблематика, схоплена у феноменологічному та герменевтичному ключі, доповнюється, з одного боку постколоніальним методом, який відкриває її суспільний вимір, а через поняття травми – і особистісно-психологічний, та,

з другого боку, теорією архетипів, що знову повертає до площини трансцендентального. Так само збалансованим є поєднання теоретичних міркувань з аналізом текстів – тонким, доречним і переконливим.

У першому розділі, «Істота, що мов(ч)ить», дисерантка окреслює тематичне поле дослідження, а також основні поняття, зокрема *тиши*, *мовчання*, *мови*, *логосу*, *міфу*. Застосований хронологічний підхід дає змогу структурувати величезний матеріал і наголосити на відмінній концептуалізації мовчання в різних релігійних та філософських системах. Виправданим видається поділ розділу на два підрозділи, з яких перший залучає до історичний, античний, християнський та буддистський контексти, а другий звертається уже до епох модерну й постмодерну. Тож перший підрозділ, «Мовчання в релігійних та філософських традиціях» акумулює досвід, який можна означити як універсальний з огляду на його тривалу культурну історію. Натомість другий, «Особливості мовчання в модерну та постмодерну епоху» відображає дух часу, до якого належала аналізована поезія, з його найновішим досвідом великих воєн і тоталітаризму, що знаменували глибоку поразку гуманізму та мови розуму. Водночас така структура дає змогу вказати на певну тяглість давніх ідей, які знаходять нове життя в епоху модерну й постмодерну.

Однак, незважаючи на те, що тут наведено доволі широку панораму філософських течій ХХ ст., поза увагою, фактично, залишився повоєнний екзистенціалізм, тісно пов'язаний з театром абсурду, що, своєю чергою активно використовував прийом комунікативного розриву, або ж «розмови глухих». Естетика абсурду чи не найяскравіше втілила ідею самоти, на яку прирікає людину мова. Крім того, в цьому розділі хотілось би отримати чіткішу дефініцію поняття «онтологічний стан особистості», використаного у назві роботи. Також було б цікаво простежити, як нюансується мовчання в культурі відповідно до його тілесної природи, зокрема втрати (свого) голосу, що натякає на втрату ідентичності, замкнення вуст, у якому можна добачити насамперед самовільну, хоч і зумовлену зовні, відмову говорити, чи позбавлення язика, що було поширеною формою тілесного покарання й, не позбавляючи голосу, призводило

до втрати артикульованого мовлення. Такий аналіз міг би дати додатковий матеріал до наступного розділу.

Властиво, у другому розділі, «Мовчання і тоталітаризм», дисидентка на матеріалі біографічних фактів і поетичних творів Грицька Чубая та Василя Стуса розглядає становище поета в тоталітарному суспільстві. В першому підрозділі, «**Вимушене мовчання**», наведено «негативні» форми мовчання, які мають як суспільний, так і особистий виміри. Це і мовчання зі страху, яке для людини, наділеної поетичним голосом, набуває в системі етичних координат приемаку зради, але і мовчання як неможливість говорити чи бути почутим унаслідок державної монополії на канали суспільної комунікації. Наступний підрозділ, «**Мовчання і (як) травма**», розгортає ці міркування, акцентуючи на травматичному досвіді і залишаючи психоаналітичну методологію. Дослідниця говорить про травму суспільства, яке нездатне виговорити негативний досвід, а отже в його літературі виникають лакуни, вказуючи на наявність такої травми. Але водночас говорить і про травму індивідуальну, приклад якої дає біографія Грицька Чубая: відпущені після арешту, він на довгий час утратив здатність до поетичної мови. Подоланням цієї травми стала поема «Говорити, мовчати і говорити знову», що переконливо показує Оксана Загороднюк, вдаючись до аналізу в дусі «близького читання». На противагу поколінню шістдесятників, яке прийшло на хвилі політичної лібералізації, «постшістдесятники» досвідчили згортання свобод, що було однією з причин, чому вони шукали смыслу поза мовою, тікаючи у мовчання. Саме мовчання як стратегію, що допомагає опиратися засиллю фальшивої мови, котрої потребує ідеологія, розглянуто в третьому підрозділі – «**Мовчання як дія**». Дисидентка вдало залишає напрацювання постколоніальної критики, наголошуєчи на відмінності антиколоніального та постколоніального дискурсів. Саме виявом другого вона пропонує вважати герметичне письмо «постшістдесятників», яке було принципово, структурно інакшим порівняно з мовою радянської ідеології. Далі подано проникливий аналіз тексту поеми «Марія», яка тематизує невимовне. Лірична героїня, про яку йдеться в поемі і яку неможливо вхопити іменем, – це

водночас і божественна душа поета, і сама поезія, яка не може бути названа прямо, щоб не зникнути в акті такого називання. Четвертий підрозділ, «Реальні та ідеальні простори мовчання», де докладно проаналізовано художні образи дому, природи й міста як просторів мовчання у Грицька Чубая та Томаса Стернза Еліота, видається лише частково пов'язаним із попередніми підрозділами – через опозицію поет/соціум. Можливо, доречніше було б розгорнути його в окремий розділ, адже тут головний фокус зосереджено на індивідуальній образності, а не на тому, як тоталітаризм впливає на поетику.

Також варто поставити до дискусії питання про те, чи можна пояснити зміну поколінь, а відтак і мови, на межі 60-х і 70-х лише історико-політичними процесами в Радянському Союзі, чи не йдеться тут про ширший процес, адже на Заході синхронно із розгромом шістдесятництва відбувався занепад культури гіпі, і на зміну пасіонарним ідеалістам приходило більш прагматичне й цинічне покоління?

Третій розділ, «Мовчання та Істина», є своєрідною антитезою до попереднього. Якщо в другому розділі йшлося про вигнання поета у безмовність, у тінь, то тут дисертантка, цілком у дусі містерійної драматургії показує, як поет, очистивши у темряві мовчання, приходить до себе, щоб воскреснути. У цій ідеї впіймано, так би мовити, саму суть поезії. Адже вона – це те, що завжди залишається поза словами, у мовчанні. Відтак вірш – це лише спроба вірша, більш або менш невдала, тож лише у мовчанні може бути досягнута його цілковита відповідність собі. У першому підрозділі, «Музичні поезії Григорія Чубая» (який доречніше було б назвати «Музикальні поезії...»), Оксана Загороднюк аналізує часто повторювані музичні образи у творах Грицька Чубая, а також їхню музичальну ритміку й переконливо доходить висновку про те, що музика тут зближується з тишею, яка має в собі повноту всіх звуків, та пов'язується з невимовним. Очисне занурення в темряву описано в підрозділі «Ніч мовчання» на прикладі Чубаєвої поеми «Світло і сповідь». Світло, що відходить, створює необхідну умову для народження смислу, а відтак повертається. Логічно завершує ці міркування підрозділ «Смерть

і воскресіння», де дослідниця знову вдається до порівняння текстів Чубая («Відшукування причетного») та Еліота («Безплодна земля»). Дисертантка прикладає до мовчання в поезії модель сходження в потойбічний світ і повернення з нього уже відродженим. У цьому контексті дуже цікаво було би прикласти не лише християнську модель воскресіння, а й міф про Орфея.

Висновки змістовно і повно відображають зміст роботи, переконливо доводять її актуальність, новизну та відповідність поставленим завданням.

Годі, однак, оминути увагою деяку неточність у формулюванні назви дослідження, адже основну увагу дисертантка зосереджує на творчості Грицька Чубая та Василя Стуса. І хоч ці постаті можуть бути розглянуті як метонімія цілого покоління, саме такий фокус варто було б відобразити й у темі. Проте я переконаний, що причиною такої ситуації є радше недосконалість процедур, які не сприяють уточненню формулювань дисертаційних тем, дарма що така потреба виникає з природи гуманітарного наукового пошуку.

Також хотілось би уточнити, чи вдалося дисертантці напрацювати термінологічні пропозиції для дослідників, які надалі розвиватимуть тематику мовчання в поезії. А водночас, чи була спроба застосувати в ході дослідження терміни, які, працюючи з прозовим матеріалом, запропонував у своєму дисертаційному дослідженні Остап Сливинський: *інтенційне/нейтенційне замовчування, репресивне/нерепресивне замовчування тощо*.

Утім, наведені зауваги є здебільшого дискусійними і жодним чином не применшують цінності й фахового рівня дисертації Оксани Загороднюк.

Дисертаційне дослідження достатньо апробовано. Роботу оформлено згідно з чинними вимогами. Автореферат повно і адекватно висвітлює структуру, головні положення та висновки роботи.

З огляду на сказане, можна ствердити, що дисертаційна робота Оксани Загороднюк є самостійною та завершеною і становить помітний внесок у розвій української літературознавчої думки.

Дисертація «Мовчання як вираження онтологічного стану особистості (українська поезія другої половини ХХ століття)» за своїм науковим

і методологічним рівнем відповідає вимогам до робіт, поданих на здобуття ступеня кандидата філологічних наук (доктора філософії). Дисерантка Загороднюк Оксана Ігорівна, безперечно, заслуговує присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 10.01.06, теорія літератури.

16.05.2018

Кандидат філологічних наук,
старший науковий співробітник Львівського
національного літературно-меморіального
музею Івана Франка

В. Мартинюк

Підпис к. ф. н. В. Мартинюка завіряю
Вчений секретар Львівського національного
літературно-меморіального
музею Івана Франка

К. Крамар